

FALAKRA ÍRT FESTÉSZET

Ország Lili 2013-as MODEM-kiállítása elé

DOI 10.35402/kek.2024.5.33

Ország Lili 42 éves múlt, amikor 1968 októberében Rákospalotán megrendezhette első és haláláig egyetlen budapesti kiállítását. Tizenegy évvel korábban volt ugyan egy zártkörű bemutatója a Fészek Művészklubban, s a hírhedtté vált 1957-es Tavaszi Tárlaton is részt vehetett, Bálint Endre és Korniss Dezső, az idősebb és ismert avantgárd mesterek jóvoltából. Ez utóbbin, a Múcsarnokban, kilenc év tiltás után először – és csaknem egy évtizedig utoljára – az úgynevezett modernnek egy része is megmutathatta a kényszerű hallgatás évei alatt készült alkotásait. Ezen Ország Lili korai munkái mellett az 1952 és 1956 között készült mintegy 60, nálunk szokatlan szürrealista festménye és kollázsa közül néhány szerepelhetett.

Amikor 1967-ben Székesfehérváron, az István Király Múzeumban végre bemutatkozhatott, már túl volt a szürrealista korszakon. Akkor festette magányról, bezártságról, a létezés kilátástalanságáról szóló abszurd, szürreális képeit, amikor a festők nagy része – az állami elvárásoknak megfelelően – szocialista realista műveket gyártott. Túl volt az 1956 nyarán tett bulgáriai utazás, a rilai és a zagorszki kolostor hatására teremtett érzékeny, lírai, finom színvilágú ikonokon. Az 1962-es prágai zsidó temetőben újra felfedezett héber betűkből indulva már megalkotta írásos, archaikus kultúrák betűtöredékeiből, falmaradványaiából egyik korai főművét: az 1963-as *Rekviem hét táblán, elpusztult városok és emberek emlékére* című, hét hosszúkás táblából álló szintézisét addigi pályájának. A babilóniai Ur, Héliopolisz, Jeruzsálem, katedrálisok, Auschwitz és Hiroshima. A kultúratörténet kísérteties állomásai. Az ember, aki városokat, vallásokat, szimbólumokat teremt. Épít. Az ember, aki mindent tönkretesz, lerombol maga körül. Pusztít. A festői megjelenítésben a teljesség igénye – micsoda időszerűtlen teljesítmény a korban, mely legfeljebb a töredékek, széthullott darabok, szimulakrumok felmutatását vállalja. Isten halott – zengi a 20. század. „Isten van, de nem létezik”, vallja Simone Weil zsidó-keresztény teológus, aki Pilinszky szerint Ország Lili szellemi ikertestvére. Ország Lili *Rekviemje 7 táblán* létezik, tehát létezik Isten (hogy Pavel Florenszkij Rubljovról szóló állítását fordítsuk a megfelelőre).

Az izraeli nagykövetség közbenjárására 1966-ban váratlanul engedélyezik izraeli utazását. A megrendítő élmények következménye, ahogy Ország Lili megfogalmazta: „Miután festményeimben csak falak maradtak, magától adódott, hogy felhasználjam azokat, hogy írjak rájuk, írjak a falakra, amint gyermekek írják vágyaikat rá.” Itt és most nincs lehetőségem arra, hogy a fal, a külső és belső falak évezredes szerteágazó szimbolikus jelentéstartalmát felfejtsem. A fal, a falak: védelem, oltalmazás, biztonság, bezártság, korlátozás, emberfeletti erőfeszítés, a hit ereje. A jeruzsálemi Sirató- és Panaszfal. A kínai nagy fal. Jerikó falai. Hadrianus fala. Kőműves Kelemen balladája. Falak – egészen az 1961-ben felhúzott berlini falig és annak 1989-es lebontásáig. Elválaszthatatlanok a várostól, melynek jelentésrétegeit Ország Lili ugyancsak festménysorozatban közelíti meg: a város kitüntetett, szakrális hely, a kozmikus rendszer tükröződése, a világteremtés megismétlése. Civilizációs és anyai szimbólum, akárcsak a fal, amely az archaikus koroktól hosszú évszázadokig körülvette a városokat. És még utalok arra, hogy a hatvanas-hetvenes években falak közé zárva éltünk, s ezen túl is falakat emeltünk magunkban is, egymástól még inkább elválasztva, eltávolodva.

S így jutunk vissza a bevezető mondatához, az 1968-ban, Budapest XVII. kerületében, egy lelobbant szocreál hodályban rendezett nagy hatással, három napra engedélyezett bemutatóhoz. Még nem volt metró, autók se nagyon, egy-másfél óra buszozás több átszállással a külvárosi szegényes épületig. Rengetegen voltunk Bálint Endre megnyitóján, akit Ország Lili mesterének tekintett, s aki által kapcsolódhatott az 1945 és 1949 között, betiltásáig működő avantgárd Európai Iskola művészcsoporthoz korszerű szelleméhez. A korabeli amatőr fekete-fehér fotók tanúsága szerint tiltott és türt kategóriába sorolt festők, írók, építészek, filozófusok, néhány gyűjtő és művészettörténész volt jelen, és underground fiatalok sokan, az én lázadó nemzedékemből.

Akkor már lehetett tudni, hogy az amúgy középszerű, szürke hatvanas évekből világitótoronyként emelkednek ki a korszak emblematisz művészei: Pilinszky János költő, Kurtág György

zeneszerző és Ország Lili festő. Ország Lilinek a harminc négyzetméteres szűkös lakásában készült különös, zárt, öntörvényű, monumentális festményei láttán írta Pilinszky: „kilátástalan reménykedés” (1969. március). Weöres Sándor, Károlyi Amy, Pilinszky János versei szólnak Ország Lili falairól, az idegenségből fakadó közös élelményekről. 1968-tól új eszköz jelenik meg festői eszköztárában: áramköröket nyomtat a farost felületre. Mintha elektorgrafikákat hozott volna létre az akkor még analóg módon látás, gondolkodás ellenében. Korszerűsége, időszerűsége kétségtelen: a múlt rétegeinek felfejtése, a történelem lapjainak, írásoknak és mítoszoknak a megőrzése összekapcsolódik a mai struktúrákkal. Mintha ráérezett volna a 20-30 évvel későbbi szemléletváltásra. Bonyolult jelentésrétegű műveiben, az idő és a tér újszerű értelmezésében benne rejlenek a mai digitális világ alapelemei.

A festő számmisztikával is elmélyülten foglalkozott, megismétlem: 42 éves volt, én pedig 24. Ez a törekeny, egzotikus külsejű, szorongással teli, zárkózott, rendkívül művelt – nyolc nyelven olvasott –, munkamániás művész életem legmeghatározóbb embere lett. Közvetetten még Farkas Istvánt is neki köszönhetem. Mindketten magányos alkotók, s mindketten otthonatlanok a világban. „Sose rajzoltam az embert cselekvő aktivitásban, hanem mint kiszolgáltatott lényt: személytelenül, védtelenül, szemlélődve, álmodozva és magányosan”, mondta Ország Lili egy vele készült hosszú interjúban (a kérdező Rozgonyi Iván volt). Ugyanezt, ugyanígy Farkas István is elmondhatta volna. Az 1968-as meggyőző, meghökkenítő rákosligeti bemutató után mindössze tíz év adatott számára. A közelében lehettem. 1972 nyarán a diósgyőri vár középkori rondelláinak kvadrátköves falain mutathattam be az itáliai utazások élményei, vázlatrajzai, motívumgyűjtései alapján készült *Római falak* sorozatot, amelyben már elkezdődött a labirintus téma.

A *Labirintus*-sorozat 48 festményből áll, és mintegy 60 monotípiából, kollázból. A képeket halála után két évvel mutatták be a Budapesti Történeti Múzeumban. 1980-at írtunk: a rendezésért munkahelyi fegyelmi volt a jutalom. Indok: a szocializmustól idegen ez a depressziós festészet.

A labirintusmítoszok a legrégebbiek közé tartoznak: a krétai 3600–4000 éves. A labirintusábrázolások még ennél is régebbiek, némelyik 12–15 ezer éves. Ország Lili monokróm festményein architektonikus részletek, kövek, szobortöredékek; a babiloni szárnyas angyal mint kapuórzó; fekvő,

ülő és távolodó köpenyes figurák, tógába burkolt árnyalakok, némán várakozók, arctalanok; nyitott és zárt kétszárnyú kapuk, folyosók, sírkamrák; óegyiptomi utalások. Térrendszerek a síkba fordítva. Oválisok, hatszög formák, többközpontúság. Nyomtatott áramkörök, kapcsolótáblák, hírközvetítők, kommunikációs csatornák, kábelek, kapilláriarendszerek, a mikrokozmoszt a makrokozmosz függvényében közvetítők. A labirintus kultúratörténeti, pszichológiai és művészeti jelentései felsorolhatatlanok: titkos hálózatok, üzenetek, áramlások, kijárás az élet felé (anyaöl, üreg, odú), köldökzsinórok, bolyongások, sötét bűnök, út a halálba. „Örökkévalóság szövevények”, mint amilyenek a román kori és gótikus katedrálisok oszlopfőin és kapufélfáin kanyarognak. Úttalan utak, zsákutcák. A Nagy Utazás. A lélek útvesztői. A világ mint labirintus. Az evangélium és Buddha tanítása szerint van egy ösvény, amely a dolgok örök értelméhez vezet.

Ország Lili is ezt kereste. Mi mást?!

1978-ban – 52 évesen –, 28 év várakozás után, végre műtermet kap a Várban, és 18 évi levelezés, újabb s újabb próbálkozás után megérkezik a várva várt értesítés: végre Budapesten, a Múcsarnokban rendezhet kiállítást életművéből. Augusztusban rosszul lesz, alhasi görcsök. A műtét sikerül. 1978. október 1-jén meghal tüdőgyulladásban. 1978-ban, halála évében, fekete képeket festett ősi jellel. Mintha azt üzenné: „Jó lesz átlépnem a halál fehérre meszelt küszöbét” (Pilinszky).

Halálakor a pályatárs Kurtág György, aki ugyancsak 1926-ban született, zeneművel, költőtársak verssel emlékeznek Ország Lilire, a különleges, következetesen és fegyelmetten építkező, igényesen megformált, sokdimenziójú és jelentős festészetet alkotó emberre. „Útnak eredsz a csöndbe” – engedi el Pilinszky.

Pilinszky János búcsúztatta: „Drága Bartom... Segíts élni bennünket, hogy lépjünk be és járjuk végig mi is azt a labirintust, amit te megjártál, hogy egyszer mi is hasonlók lehessünk tehozád. Ámen.”

Elhangzott 2013. augusztus 13-án Debrecenben, a MODEM Modern és Kortárs Művészeti Központban, Ország Lili *Körkörös romok* című retrospektív kiállításának megnyitójaként. | Kurátor: Farkas Zsófia művészettörténész

Első megjelenés: *Arnolfini Szalon*, 2013.

<https://szalon.arnolfini.hu/snk-falakra-irt-festeszet/>